

Բ Ե Ջ Մ Ե Վ Է Պ

ՕՐԱԳԻՐ

ԲՆԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԻՏԵՆԵՐ

Ա. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 8.

1843

ԱՊՐԻԼԻ 15.

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Լրագիր :

Լրագիրը կըսուին ան աստղի պէս փայլուն լոյսերը որ ամառ գիշերները երկինքը կըթռչնուին, ու ռամիկը տեսնելով՝ աստղ ընկաւ կըսէ : Ինչուան աս օրս մեծ ու պզտիկ հաւասար կըզարմանան աս թռչուն աստղին վրայ, տգէտն ու իմաստունը հաւասար կըզմայլին աս գեղեցիկ տեսարանին վրայ :

Լրագիր ինչ ըլլալուն շատ կերպով մեկնութիւններ տուին բնագէտք, և ինչուան վերջի ատեններս ընդհանրապէս ամէնքը կըսեպէին թէ աս երևութիւն պատճառը ջրածին կազն է, որ իր թեթևութեամբ կելլէ մըթնոլորտին էն բարձրերը, և հոն դիպուածով մը բռնկելով՝ աստղի պէս լուսաւոր կերենայ, ու կըմարի : Բայց անօգուտ բան է առանց անոր գլխաւոր յատկութիւնները քննելու առաջուց մեկնութիւն տալը . ուստի տեսնենք թէ ինչուան հիմա ինչ դիտողութիւններ եղած են ասուական րու վրայ, որպէս զի կարենանք անկէ հաւանական հետեանք մը հանել :

Լրագիրն գլխաւոր երևոյթները ասոնք են .

Ա. Լրագիրները երկինքին այլևայլ կէտերէն կելլան ու էն շատ երկու իրեք մանրերկրորդ թռչելէն ետքը ան երևոյթ կըլլան : Լրագիր շատին մեծութիւն ու փայլունութիւնը չորրորդ կամ հինգերորդ կարգի աստղերուն պէս է . ստէպ կըհանդըպի որ առաջին կարգի աստղերուն մեծութիւն ունենան . խիստ քիչ անգամ ալ կըպատահի որ արուսեակի պէս փայլուն լոյս ունենան :

Բ. Լրագիրները ամէն ատեն միակերպ չեն տեսնուիր, հապա աւելի օգոստոսի 10էն ինչուան նոյեմբերի 20 . անանկ որ ասկէ առաջ կամ ետեւ եղած միջոցներուն իւրաքանչիւր ժամուն մէջ ինը տասը հատ հազիւ կերենան . իսկ օգոստոսի 10էն ինչուան նոյեմբերի 20 ամէն մէկ ժամուն քառասուն յիսուն հատ, ըսել է թէ գիշերուան եօթը ժամուն մէջ 350 ասուկ : Բայց աւելի զարմանալին ան է որ 1833ին Լրագիրի մէկ գիշերուան մէջ երեցեր են հազարաւոր ասուկներ, որ ամէն ալ իրարու մօտ տեղէն կելլեն ու կըթռչնէին եղեր : Լրագիր տարին նոյեմբերի 11ին ու

12ին երեցեր է Մերիկայի մէջ ասուպներու անձրև¹, ինչպէս աչքով տեսնողներուն մէկն ալ է Հումպոլթ երեւելի բնագէտը, և ուրիշ հաւատարիմ անձինք. նմանապէս 1834ին նոյեմբերի 12ին ու 13ին նոյն երեւոյթը Եւրոպայի մէջ ալ տեսնուած է. ասով կիմացուի որ ասուպները անթիւ են: Հիւսիսայգ երեւալու ատեն ալ խիստ շատ ասուպներ կը տեսնուին երկնքին ան տեղը՝ ուր որ արշալոյս կայ. ասով կերեւայ թէ ասուպին ու հիւսիսայգին պատճառը նոյն է:

Գ. Ինչպէս ասուպներուն երեւալու ժամանակը՝ նմանապէս իրենց շարժման ընթացքն ալ կանոնաւոր է, և դրեթէ ամէն ալ մէկ շրտկուածեան վրայ կը թռչին², այսինքն մագնիսական միջօրէին զուգահեռական, որ ըսել է՝ արեւելեան հիւսիսէն դէպ ի արեւմտեան հարաւ:

Իսկ կանոնաւոր շարժումը յայտնի կըցուցնէ՝ թէ ասոնց պատճառը ջրածին կազին բռնկիլը չկրնար ըլլալ. վասն զի աս կազին վառին ու մարիլը կամ յանկարծական է, կամ ընթացք ալ ունենայնէ՝ պէտք է անկանոն ըլլայ, երբեմն մէկ դին՝ երբեմն մէկալ դին: Իսկ կանոնաւոր շարժման որոշեալ ատեն երեւալուն պատճառաւոր շատ բնաբանք են թագրեցին թէ ասուպները անհամար մանր մոլորակներ են որ արեւուն վր կը պտրտին, ու մարտ ամսուն մէջ ամէնը մէկէն լուսաւոր բուրգի ձևով կերեւան արեւմտեան հորիզոնէն վեր՝ որուն Օդիակոսի լոյս կըսենք. իսկ օգոստոսէն ինչուան նոյեմբեր ամիսը ան մարմնոց շրջանը երկրիս մօտենալով, կը շփուին երկրիս մթնոլորտին հետ ու լուսաւոր կերեւան: Իայց հիմակուան ա-

ւելի ընդունելի կարծիքն է՝ թէ ասուպներուն ու հիւսիսայգին պատճառը երկրիս մագնիսական ելեքտրականութիւնն է. որ սաստիկ ասուպի անձրևի և հիւսիսայգի ժամանակ կողմնացոյց՝ մագնիսը անհանգիստ կը շարժի, ինչուան որ աս երեւոյթները դադրին: Իայց թէ ինչ պատճառաւ մագնիսական ելեքտրականութիւնը աս չորս ամիսներուն աւելի զգալի կըլլայ, կամ թէ ինչ կերպով լուսաւոր երեւոյթներ կը տեսնուին, ոչ ոք կըցեր է ինչուան հիմա մեկնել. գուցէ ատենով երկար փորձեր ու դիտողութիւններ ընելէն ետքը՝ աւելի աղէկ մեկնութիւններ տան բնագէտք:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հնո-նէան ու մեծո-նէան կողմանէ ասուպի ծառեր:

ԲԱՅՍԵՐՆ ու տունկերը թէպէտ և շատ կողմանէ կենդանիներէն շատ տարբեր են, բայց իրարմէ աւելի պակաս դիմանալովը կարծես թէ կեանք մը ունին, ու անով որը շատ՝ որը քիչ կապրին ինչուան որ չորնան կամ մեռնին: Հետագայ օրինակներէն կիմացուի թէ ծառերը որչափ ատեն կըրնան դիմանալ:

Սոնթէծումայի նոճի² անունով ծառ մը կայ Սեքսիկոյին մէջ, որ 1520ին ատենները արդէն անուանի է եղեր իրեն հաստութեանը համար. ասոր բունին շրջապատը 41 ոտնաչափ է, բարձրութիւնը չափէ դուրս. էն քիչ չորս հինգ հարիւր տարեկան է աս ծառը, ու տնկաբաններ կան որ ինչուան 2000 տարեկան ալ կայ կըսեն, և ինչուան հիմա իր կանաչութիւնն և ուժը ամենեւին չէ պակսած. և ասիկայ զարմանք չէ, վասն զի ճիշդ և որոշ ատեն մը կամ չափ մը

¹ Անձրև ըսելով չենք հասկընար թէ ասուպները ինչուան գետին իջեր են, հասկա երկինքը անձրևի պէս թափ թրփեր են:

² Գրեթէ կըսենք, վասն զի այնչափ անթիւ ասուպներուն մէջ ոմանք կըլլան որ ուրիշ ուղղութի կամ ամենեւին հակառակ ընթացք ալ ունենան: